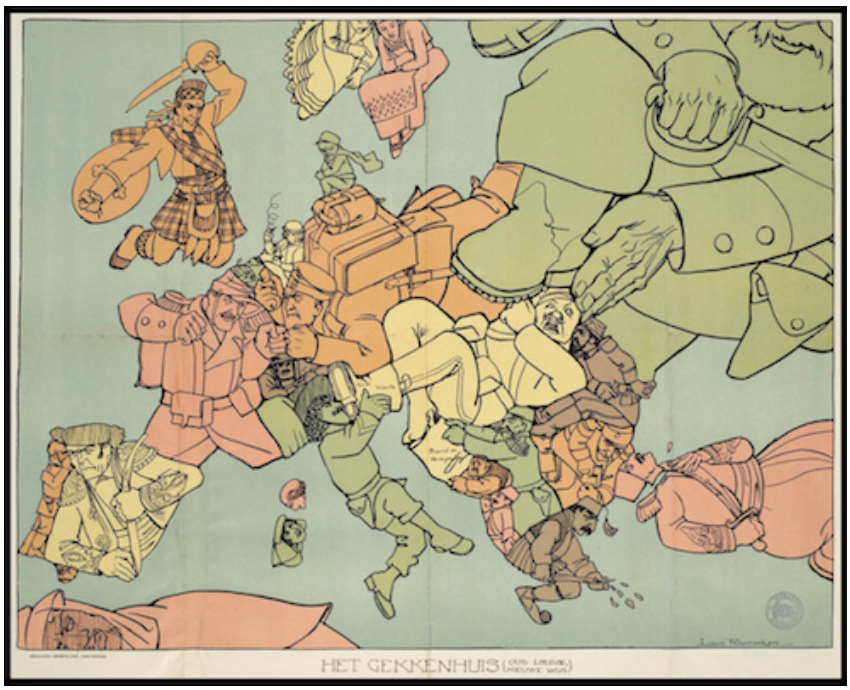

SAMENWERKEND LEREN
DOCENTENHANDLEIDING

Ontwerp| Hans Beckers, Sanny Kerssemeeckers, Bertiëlle Michielsen en Cheryl Verhaegen

Inhoudsopgave

Samenwerkend leren **3**
Uitleg opdracht 3
Opdracht: Experts 4
Experts: het opdelen van de informatie *4*
Vragen *5*
Tekst *8*
Vragen *9*
Tekst *12*
Extra tekst *13*
Lesvoorbereiding *14*
Samenwerkingsenquête ..... ***Fout! Bladwijzer niet gedefinieerd.***
Sleutelbegrippen en aspecten van historisch besef *18*

Samenwerkend leren

Uitleg opdracht

De samenwerkingsopdracht *Experts* is een leuke en gemakkelijk te organiseren opdracht. Het belangrijkste kenmerk van deze opdracht is dat er binnen de groep een verdeling plaatsvindt van onderdelen van de opdracht en dat leerlingen elkaar daarover rapporteren. Door de werkverdeling worden de leerlingen 'expert' in een deel van de opdracht. Samen bezitten de leerlingen dan alle stukjes informatie zodat ze al samenwerkend de 'legpuzzel' tot een goed einde kunnen brengen. De samenwerkingsopdracht kent vijf verschillende stappen:

1. **Verdeling van de taak in deeltaken:** dit is een taak voor de docent. De docent kan een taak verdelen in twee tot vijf gelijkwaardige deeltaken.
2. **Indeling in groepen:** afhankelijk van de hoeveelheid deeltaken kan de docent groepjes maken van twee tot vijf leerlingen.
3. **Experts:** één leerling bestudeert de toegewezen deeltaak met de opdracht die straks aan de andere leerlingen in de eigen groep te presenteren. Daarmee wordt deze leerling de expert voor de andere leerlingen.
4. **Rapportage/onderwijzen aan elkaar:** de leerlingen de verantwoordelijk voor hun deeltaak zijn rapporteren aan de andere leerlingen van de eigen groep. Dat gaat leerling voor leerling, deeltaak voor deeltaak. Dit is de fase van rolwisselend onderwijzen. De leerlingen zijn 'docenten' voor elkaar.
5. **Individuele aanspreekbaarheid op de gehele taak:** omdat alle leerlingen in de groep weten dat ze aangesproken kunnen worden op de gehele taak zullen de leerlingen elkaar vragen moeten stellen, moeten discussiëren en onduidelijkheden bespreken, om ervoor te zorgen dat iedereen op de hoogte is van alle aspecten van de gehele taak.

Belangrijk bij deze samenwerkingsopdracht is dat er uiteindelijk door de leerlingen een centrale vraag beantwoord moet worden. Hiervoor hebben de leerlingen informatie nodig. Deze informatie wordt door de leerlingen voorbereid: gelezen, begrepen, verwerkt en uitgelegd aan andere leerlingen. De docent dient een centrale vraag te formuleren en deze te verdelen in zinvolle en gelijkwaardige stukken of deelopdrachten. De centrale vraag hoeft niet per se vooraf bij de leerlingen bekend te zijn. Wel moeten alle leerlingen na afloop de centrale vraag kunnen beantwoorden. Ze moeten weten dat ze daarvoor de informatie van hun groepsleden nodig hebben[1].

[1] S. Ebbens & S. Ettekoven (2009), *Samenwerken Leren praktijkboek.* Groningen: Noordhoff Uitgevers.

Opdracht: Experts

Experts: het opdelen van de informatie

Om de samenwerkingsopdracht ‘experts’ te kunnen uitvoeren dient er informatie te worden opgedeeld. Wij hebben ervoor gekozen groepen van twee te maken, omdat dit makkelijk in grote klassen te organiseren is. Dit houdt in dat de informatie in twee delen opgedeeld moet worden. We hebben ervoor gekozen twee verschillende prenten uit te kiezen die tezamen één verhaal vertellen en een antwoord geven op de hoofdvraag. De vraag die de leerlingen dienen te beantwoorden luidt als volgt:

Welke ‘dubbele houding’ nam Nederland tijdens de Eerste Wereldoorlog aan?

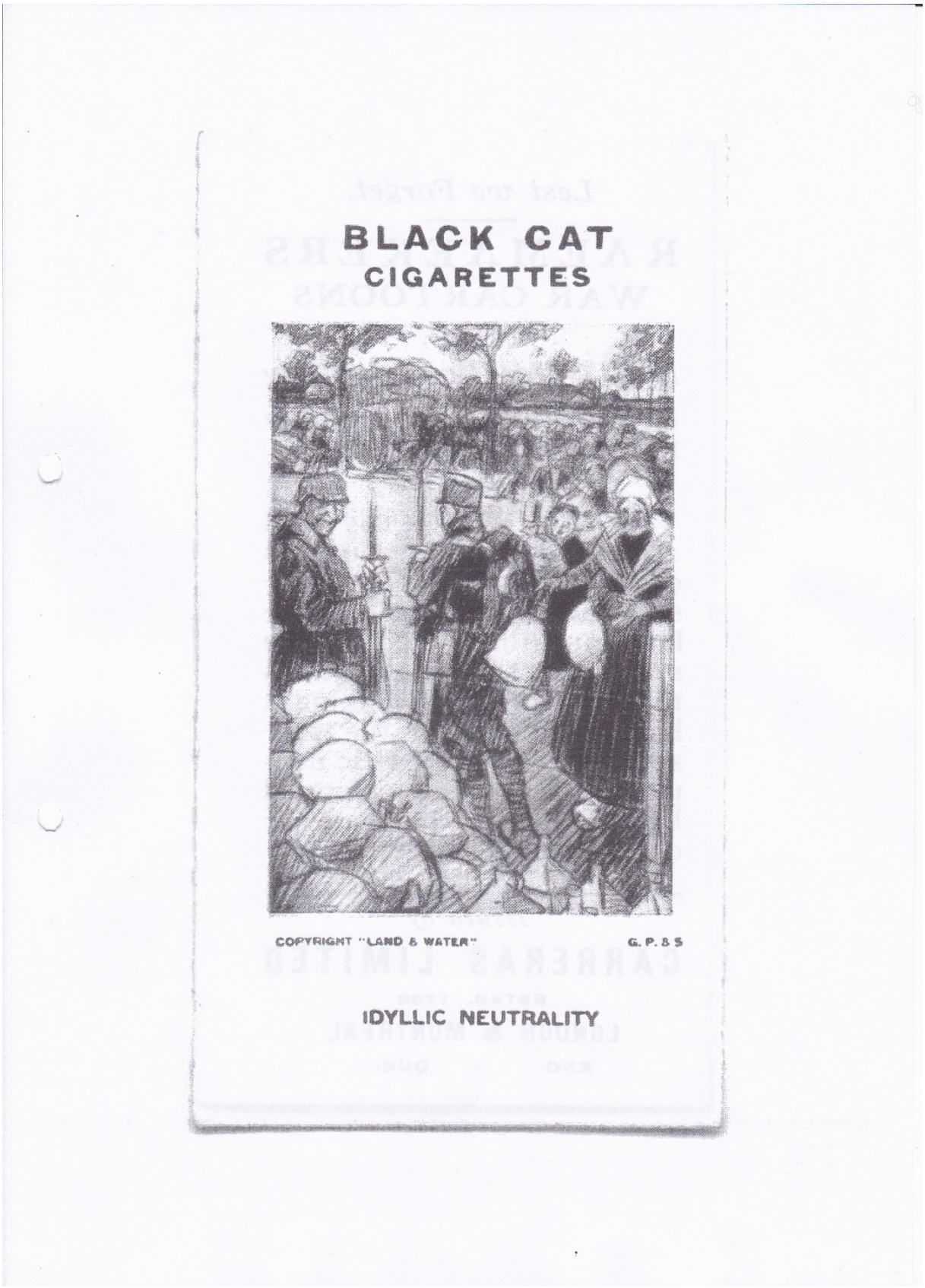
We hebben voor twee verschillende prenten gekozen en bij iedere prent horen vragen en een korte tekst waardoor de leerlingen in eerste instantie de prent goed kunnen analyseren en in tweede instantie over de extra informatie beschikken waardoor ze een ‘expert’ kunnen worden. Hieronder volgen de vragen, vervolgens de prent en dan de extra informatie waarmee de leerling een expert kan worden.

Voorafgaande aan de opdracht wordt dus al voldaan aan het verdelen van de taak in deeltaken. Dit gebeurt namelijk door de docent voor het begin van de les.

Vragen

Bekijk spotprent 1 en maak de onderstaande vragen. Spotprent 1 bestaat uit een voor en een achterkant.

1. Beschrijf kort wat er je ziet op de spotprent.
   ……
   ……
   ……
2. Wat wordt er in de tekst die behoord bij de spotprent uitgelegd?
   ……
   ……
   ……
3. Op welke gebeurtenis heeft de spotprent betrekking?
   ……
   ……
   ……
   ……
4. Heeft deze gebeurtenis ook daadwerkelijk plaatsgevonden?
   ……
   ……
   ……
   ……
   ……
5. Bekijk de spotprent en lees de tekst goed. Welke mening denk jij dat Louis Raemaekers heeft omtrent deze ‘idyllische neutraliteit’ van Nederland?
   ……
   ……
   ……
   ……
6. Lees de tekst en beantwoord deze vraag: Klopt de boodschap van de spotprent met wat je over het onderwerp te weten bent gekomen?
   ……
   ……
   ……
   ……
7. Begrijp jij waarom Nederlanders tijdens de Eerste Wereldoorlog handelden met Duitsland. Leg uit waarom wel of waarom niet.
   ……
   ……
   ……
   ……

Spotprent 1 voorkant: ‘Idyllic neutrality’

Lest we Forget.

RAEMAEKERS WAR CARTOONS

No. 47—Idyllic neutrality

A daily smuggling scene on the Dutch frontier.

DURING the early part of the war huge supplies of cocoa and other foodstuffs were shipped to Holland, and the Dutch people simply passed on the goods to the Germans, making a handsome profit on the transactions. This "idyllic neutrality" was only stopped by the stricter blockade of our Fleet.

Issued by

CARRERAS LIMITED

ESTAB. 1788

LONDON & MONTREAL

ENG. QUE.

Spotprent 1 achterkant: 'Idyllic neutrality'

Tekst

Handel

Nederland blijft tijdens de Eerste Wereldoorlog neutraal. De Duitsers hopen via het neutrale Nederland handel met de rest van de wereld te kunnen blijven drijven. De Engelse pogingen dat te verhinderen veroorzaken aanzienlijke economische problemen. Dat neemt niet weg dat Nederland er in vergelijking met de oorlogvoerende landen er bijzonder goed vanaf komt. Bij het uitbreken van de oorlog beklemtoonde de Nederlandse regering nogmaals haar neutraliteit. Toch werd een algehele mobilisatie afgekondigd. Toen Duitsland op 4 augustus 1914 het neutrale België binnenviel, brak er in Nederland grote onrust uit. In een paar dagen tijd stortte in Nederland het hele sociale leven in. Er werd gehamsterd, geld van de bank gehaald, bedrijven krimpten hun productie in en personeel werd massaal ontslagen. Nederland kreeg ook te maken met duizenden Belgische vluchtelingen. Ondanks de paniek slaagde de regering erin de gemoederen tot bedaren te brengen.
Een klein land als Nederland was afhankelijk. Nederland was gewend bepaalde agrarische producten te exporteren naar Engeland en Duitsland en andere in te voeren. Ook de industrie was kwetsbaar, want zij voerde grondstoffen in om eindproducten te kunnen fabriceren. Door de oorlog dreigde een schaarste aan goederen en die zou de rust in het land niet bevorderen. Daarom nam de overheid diverse maatregelen. In 1916 kwam de **distributiewet** die levensmiddelen op rantsoen stelde. Tegen een beperkte hoeveelheid bonnen werden goederen beschikbaar gesteld. Daarvoor werden landbouwproducten van de boeren opgekocht tegen vastgestelde prijzen.
Moeilijker was het voldoende invoer naar Nederland veilig te stellen. De leveranciers hadden de spullen zelf hard nodig. Bovendien vreesden de strijdende partijen dat een neutraal land ze zou doorverkopen aan hun vijanden. De Geallieerden kregen de garantie dat invoer naar Nederland geen doorvoer naar Duitsland betekende. Dit werd een succes, maar had als nadeel dat de tegenstanders van Duitsland uitmaakten wat en hoeveel er mocht worden ingevoerd.

Met allerlei maatregelen werd geprobeerd de zwarte handel in voedsel, de woeker en speculatie aan banden te leggen, maar handige figuren maakten toch de nodige winst. Vooral de groothandel deed goede zaken met de oorlogvoerende naties.
'Oorlogswinstmakers' (of 'OW-ers') was de scheldnaam die de nieuwbakken miljonairs zich verwierven met o.a. de verkoop van duizenden kilo's rijst, koffie, boter en tabak aan de buurlanden, terwijl ons land die voorraad nauwelijks kon missen. De smokkel naar Duitsland en België floreerde als nooit tevoren.

Vragen

Bekijk spotprent 2 en maak de onderstaande vragen. Spotprent 2 heeft een voor en een achterkant.

1. Beschrijf kort wat er je ziet op de spotpret.
   ……
   ……
   ……
2. Wat wordt er in de tekst die hoort bij de spotprent uitgelegd?
   ……
   ……
   ……
3. Op welke gebeurtenis heeft de spotprent betrekking?
   ……
   ……
   ……
   ……
4. Heeft deze gebeurtenis ook daadwerkelijk plaatsgevonden?
   ……
   ……
   ……
   ……
5. Bekijk de spotprent en lees de tekst goed. Welke mening denk jij dat Louis Raemaekers heeft omtrent de hulp verleend door de Nederlanders aan de Belgische vluchtelingen?
   ……
   ……
   ……
   ……
6. Lees de tekst en beantwoord deze vraag: Klopt de boodschap van de spotprent met wat je over het onderwerp te weten bent gekomen?
   ……
   ……
   ……
   ……
7. Begrijp jij waarom de Nederlanders de Belgische vluchtelingen hielpen? Leg uit waarom wel of waarom niet.
   ……
   ……
   ……
   ……

BLACK CAT
CIGARETTES

COPYRIGHT "LAND & WATER" C. P. & S.

HOLLAND TO BELGIUM

Spotprent 2 voorkant: ‘Holland to Belgium’

Lest we Forget.

RAEMAEKERS
WAR CARTOONS

No. 56—Holland to Belgium

"Outwardly I must be neutral, inwardly I am full of pity and sympathy."

BY far the greater part of the Dutch people, of whom Raemaekers is a member, sympathise with Belgium over the German invasion, as is proved by the hospitality extended to such Belgians as have been able to cross the border and escape from German tyranny.

Issued by

CARRERAS LIMITED

ESTAB. 1788

LONDON & MONTREAL

ENG. QUE.

Spotprent 2 voorkant: 'Holland to Belgium'

Tekst

Vluchtelingen

Ze kwamen met duizenden tijdens de Eerste Wereldoorlog: Belgen die het geweld ontvluchtten. Het neutrale Nederland was daarvoor de enige veilige vluchtplaats. Na de Duitse inval in 1914 sloegen namelijk miljoenen Belgen op de vlucht. Honderdduizenden trokken via Oostende en Zeebrugge naar Engeland. Evenveel trokken verder naar Frankrijk. Meer dan een miljoen vluchtelingen trokken naar Nederland. Onder hen bevonden zich ook 35.000 militairen, die werden gevangen genomen. Duizenden “gemotiveerden” van hen zouden ontsnappen, om via Groot-Brittannië en Frankrijk opnieuw deel te nemen aan de oorlog. Het grootste deel van de burgervluchtelingen keerde voor het einde van het jaar weer terug naar huis, maar meer dan 100.000 Belgen bleven in Nederland. Wie niet zelf in zijn levensonderhoud kon voorzien (ongeveer 20.000 mensen) werd ondergebracht in vluchtoorden te Gouda, Uden, Nunspeet en Ede, die onder toezicht stonden van de Nederlandse overheid en waar men tot het einde van de oorlog in zeer goede omstandigheden werd gehuisvest. De vluchtelingen in Groot-Brittannië stichtten hele Belgische kolonies met alles erop en eraan. Typerend zijn de katholieke kerken en gemeenschappen in een overwegend protestants land. Vele duizenden Belgische kinderen zouden hun eerste of plechtige communie doen in Groot-Brittannië. Het ‘Belgisch leven’ ging er gewoon verder. De gevluchte Belgen die niet naar het front moesten, zetten zich aan het werk in hun gastland. In Frankrijk werd de inzet en ijver van de Belgen gewaardeerd door de fabrikanten en de boeren. Bij de rijkere burgerij stonden Belgische dienstmeisjes goed aangeschreven. In heel het Britse Rijk en in vele neutrale landen werden inzamelacties ondernomen om de arme Belgen te helpen. Vrouwenorganisaties in Australië, Nieuw-Zeeland en Canada zamelden geld en kleding in voor de Belgen.

Extra tekst

Bommen op het neutrale Nederland in de Eerste Wereldoorlog

Tussen 1914 en 1918 werd er op Belgisch grondgebied hevig gevochten tussen Duitse en geallieerde troepen. Hoewel Nederland in de Eerste Wereldoorlog een strikte neutraliteit nastreefde, was het door de kleine afstand tot de slagvelden in België soms niet te vermijden dat ook Nederland hier en daar wel eens een bescheiden bombardement kreeg te verwerken. Dat gebeurde o.a. in de nacht van 29 op 30 april 1917 in Zierikzee.

'In de morgen omstreeks half drie, werd ik plotseling wakker geschrikt uit een droom door hevige ontploffingen. Onmiddellijk daarop zag ik een blauw weerlicht, gevolgd door een hevige dreun. Die dreun ging gepaard met gillend fluiten'. Zo begon een ooggetuigenverslag van de bomaanval op Zierikzee in de nacht van 29 op 30 april 1917.
Dit was niet het eerste bombardement op Nederland. En dat terwijl we neutraal waren! Tijdens de Eerste Wereldoorlog is ons land naar schatting 20 maal 'bij vergissing' gebombardeerd. Gelukkig viel het met de schade meestal wel mee, maar de schrik was er niet minder om. Hoe komt het toch dat dit zo maar heeft kunnen gebeuren en dat daar ogenschijnlijk niets aan werd gedaan? Nederland voerde al sinds de afscheiding van België in 1839 een politiek van strikte neutraliteit. Ons land hield zich afzijdig vanwege het beschermen van haar economische belangen. En mocht het toch tot conflicten komen, dan werd het geen van de strijdende partijen toegestaan gebruik te maken van Nederlands grondgebied, inclusief de territoriale wateren en het luchtruim.
Onafhankelijk van elkaar hebben de strijdende partijen uit de Eerste Wereldoorlog altijd volgehouden dat de schendingen van het Nederlandse luchtruim – inclusief de daarop volgende bombardementen – vergissingen waren. Dit is deels begrijpelijk.
Maar aan de andere kant was het een publiek geheim dat de Nederlandse defensie vrijwel niet over doelmatige luchtafweer beschikte. Daarmee was de route over Nederland weliswaar illegaal, maar ook een stuk sneller en veiliger. Op Zierikzee vielen in april 1917 welgeteld acht bommen. Ondanks de doden en de beslist grote schade, was het natuurlijk maar een beperkt bombardement. Zeker in vergelijking met de aanvallen op Rotterdam, Londen en Berlijn, zoals we die uit de Tweede Wereldoorlog kennen.

Schadevergoeding

Soms, zoals bij het bombardement op Zierikzee, erkende de Britse luchtmacht direct schuld, bood excuus aan en vergoedde de schade. In veel andere gevallen werd de verantwoordelijkheid echter ontkend.

Lesvoorbereiding

Naam student:	Studierichting: geschiedenis	Studiejaar: 4
Stageschool:	Naam SPD:	
Schooltype en klas:	Schoolvak: geschiedenis	
Lesopdracht:	Datum les:	Lesuur:
Gebruikt boek/methode: Geschiedenis Werkplaats		

1. Wat zijn de kernen en structuren in de leerstof/vaardigheid die aan de orde is?

Inleiding

- Korte uitleg over de opdracht.
- Leerlingen in groepen indelen.

Kern 1: Ronde 1

- Prent analyseren en vragen maken.
- Tekst lezen.

Kern 2: Ronde 2

- Aan elkaar de prent uitleggen a.d.h.v. de tekst.

Kern 3: Ronde 3

- Presenteren van de prenten.
- Bespreken van de vragen.

Slot:

- Enquête.

2a. Wat kennen en kunnen de leerlingen al wat betreft het lesonderwerp?

2b. Zijn er leerlingkenmerken of omstandigheden waarmee expliciet rekening gehouden moet worden bij het uitvoeren van de les?

3. Wat wil je dat de leerlingen aan het einde van de les kennen en/of kunnen?

1. De leerlingen kunnen aan het einde van de les een door middel van de samenwerkingsopdracht 'experts' een antwoord geven op de volgende vraag: *Welke 'dubbele houding' nam Nederland tijdens Eerste Wereldoorlog aan?*

2. De leerlingen kunnen aan het einde van de les door middel van het invullen van een enquête de meerwaarde van samenwerken verwoorden.

Aan welk persoonlijk aandachtspunt in het kader van je functioneren als leraar, wil je tijdens deze les bewust werken?

4. Welke lesactiviteiten zijn gepland?	Wat doen de leerlingen?	Wat doe ik?	leermaterialen en hulpmiddelen	Tijd
Inleiding Korte uitleg over de opdracht. Leerlingen in groepen indelen.	De leerlingen nemen plaats, pakken hun pen en luisteren naar de opdracht. De leerlingen krijgen de opdracht 'experts' uitgelegd en worden vervolgens in groepjes van twee personen ingedeeld. Hiervoor is het nodig dat er met de tafeltjes geschoven wordt zodat de tegenover elkaar zitten. Hierdoor kunnen de leerlingen elkaar zien tijdens het overleggen.	Aan het begin van de les leg ik kort en krachtig de opdracht 'experts" uit en verdeel ik de leerlingen meteen in groepjes van twee. Hiervoor meten we met de tafeltjes schuiven zodat de leerlingen elkaar aan kunnen kijken terwijl ze elkaar over de prent en de tekst vertellen. Zodra de leerlingen in tweetallen zitten wordt de opdracht uitgedeeld en kan er aan de eerste ronde begonnen worden.	PowerPoint en Opdrachten	5 min
Kern 1: Ronde 1 Prent analyseren en vragen maken Tekst lezen Kern 2: Ronde 2 Aan elkaar de prent uitleggen a.d.h.v. de tekst. Kern 3: Ronde 3 Presenteren van de prenten Bespreken van de vragen	Tijdens de eerste ronde werken de leerlingen individueel. Als eerste analyseren de leerlingen de toegewezen prent en maken ze de bijbehorende vragen. Vervolgens lezen ze een korte tekst die bij hun spotprent hoort. De leerlingen hebben hier tien minuten de tijd voor. In de tweede ronde gaan de leerlingen in groepjes van twee aan elkaar de geanalyseerde prent uitleggen met behulp van de bijbehorende tekst. Iedere leerling heeft vijf minuten de tijd om de andere leerling de spotprent en het verhaal erbij duidelijk te maken. Deze ronde duurt in totaal tien minuten. Vijf minuten per persoon. De leerlingen maken ook aantekeningen van het verhaal van hun partner zodat ze het verhaal, als ze het misschien zelf moeten presenteren, ook goed kunnen	De leerlingen werken tijdens de eerste ronde zelfstandig en tijdens de tweede ronde bespreken ze in tweetallen de geanalyseerde prent en de bijbehorende tekst. Ik loop rond en help de leerlingen daar waar nodig. Daarnaast houd ik toezicht op de tijd, de eerste ronde duurt tien minuten en de tweede ronde duurt ook tien minuten. Ook houd ik er toezicht op dat het volume van de leerlingen acceptabel blijft. Tijdens de derde ronde zoek ik vier leerlingen uit en laat ieder van hen van de twee prenten presenteren. We bespreken ook klassikaal de gemaakte vragen bij de spotprent indien hierover onduidelijkheden bestaan. De bedoeling van de opdracht is dat de leerlingen uiteindelijk de hoofdvraag kunnen	PowerPoint. Prent. vragen Tekst.	Kern 1: 10 min Kern 2: 10 min Kern 3: 15/20 min

	uitleggen. Het is ook belangrijk dat de leerlingen elkaar vragen stellen. In de laatste ronde zoekt de docent vier leerlingen uit die een van de prenten aan de hele klas moet presenteren met het bijbehorende verhaal. Dit kan ook een prent zijn die de leerling niet zelf heeft geanalyseerd. Leerlingen moeten dus serieus naar elkaar luisteren en vragen stellen indien ze iets verduidelijkt willen hebben. Daarbij wordt ook klassikaal aandacht besteed aan de antwoorden op de vragen. De bedoeling is dat twee leerlingen één prent samen uitleggen. Ze dienen elkaar dus aan te vullen. Als laatste beantwoorden de leerlingen klassikaal de hoofdvraag. Begrijpen ze de hoofdvraag en kunnen ze zich in de situatie en de houding van Nederland tijdens de Eerste Wereldoorlog inleven ?	beantwoorden. Deze hoofdvraag weten de leerlingen voorafgaande aan de opdracht en dienen ze aan het einde te kunnen beantwoorden. Indien er tijd over is kunnen de leerlingen een extra tekst lezen. Het hebben van een extra tekst is belangrijk omdat niet alle scholen lessen van vijftig minuten hebben. Op sommige scholen duurt deze opdracht een hele les en op andere scholen blijft er na de opdracht nog lestijd over.		
Slot Enquête	De leerlingen leveren aan het einde van de les de antwoorden in van de vragen die ze gemaakt hebben bij het analyseren van de spotprent. Als laatste vullen de leerlingen een enquête in over het samenwerken. Deze leveren ze bij de docent in.	Aan het einde van de les laat ik de leerlingen een enquête invullen over het samenwerken tijdens de samenwerkingsopdracht ‘experts’. Deze dienen ze bij mij in te leveren, net als de antwoorden op d vragen bij het analyseren van de spotprent.	Enquête	5 min

Sleutelbegrippen en aspecten van historisch besef

Alle sleutelbegrippen van het samenwerkend leren komen tijdens deze les in meerdere of mindere mate aan bod.

1. **Positieve wederzijdse afhankelijkheid:** omdat de leerlingen in ronde drie de prenten moeten presenteren moet het vanaf het begin al duidelijk zijn dat ze goed naar elkaar moeten luisteren en met elkaar moeten praten over de prenten en de bijbehorende tekst. De leerling kan namelijk ook gevraagd worden een prent te presenteren die hij niet zelf heeft geanalyseerd. Ze hebben elkaar ons nodig om alle spotprenten te begrijpen en antwoord te kunnen geven op de hoofdvraag.
2. **Individuele aanspreekbaarheid:** individuele aanspreekbaarheid is tijdens deze samenwerkingsopdracht een belangrijke voorwaarde. De leerlingen hebben elkaar namelijk nodig om de verhalen bij de spotprenten te begrijpen en om de hoofdvraag te kunnen beantwoorden. De leerlingen weten voorafgaande aan de presentatie niet of ze worden uitgezocht om te presenteren en ook niet welke prent ze moeten gaan presenteren, dus de individuele verantwoordelijkheid is groot.
3. **Directe interactie:** omdat de leerlingen bij deze samenwerkingsopdracht in groepjes van twee werken moeten ze voorafgaande de opdracht de tafeltjes zo opstellen dat ze elkaar goed kunnen aankijken. Er is dus tijdens deze opdracht zeker sprake van directe interactie.
4. **Sociale vaardigheden:** het samenwerken en het bespreken van de vragen is een goede manier voor de leerlingen om vaardigheid op te doen in het omgaan met andere personen.
5. **Aandacht voor het groepsproces:** na de laatste ronde evalueert de docent kort het samenwerken. Vervolgens maken de leerlingen een enquête over het groepswerken waarbij niet alleen de nadruk ligt op het leren in een groep, maar ook of de leerlingen op een andere manier, misschien een betere manier, met de prenten van Louis Raemaekers bezig zijn als er ruimte is voor het bespreken van de prenten met andere leerlingen.

De aspecten van historisch besef

De aspecten van historisch besef zijn verwerkt in de vragen die gesteld worden bij de spotprent. De vragen helpen de leerlingen niet alleen bij het beter begrijpen van de prent, maar activeren ook het historisch denken van de leerlingen. De vragen hebben namelijk betrekking op gebeurtenissen, waarbij de leerlingen moeten aangeven of de gebeurtenis ook daadwerkelijk heeft plaatsgevonden, de mening van Louis Raemaekers moeten beschrijven zich in de tijd van de oorlog en de neutraliteit van Nederland moeten kunnen verplaatsen.